

Czeżowski, Tadeusz

"Wykłady z dziejów logiki", Tadeusz Kotarbiński, Łódź 1957 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 4/2, 339-340

1959

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Tadeusz Kotarbiński, *Wykłady z dziejów logiki*. Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Wydział I, nr 28, Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu, Łódź 1957, s. 251.

Autor objaśnia w słowie wstępnym powstanie i cel książki: „Urosła ona w toku wykładów wygłaszanych na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Warszawskiego a przeznaczonych dla studentów, którzy zdali egzamin z kursu podstawowego logiki. Celem była zaznajomienie ich z wybranymi niektórymi przynajmniej liniami rozwojowymi dyscypliny objętej przez program tego kursu podstawowego. ... Książka obecna nie jest powtórzeniem treści wykładów, z których wyrosła. Pragnie ona dać więcej materiału faktycznego i wyraźniej zarysować linie rozwojowe problemów. Nie może jednak rościć sobie prawa do rangi *compendium* historii logiki. Zbyt wiele pomija zagadnień, zbyt jest fragmentaryczna, w zbyt wielu przypadkach sięga nie do źródeł, lecz do opracowań. Jeżeli jednak godzę się oddać ją do druku, to dlatego, że polskie piśmiennictwo podręcznikowe w zakresie dziejów tej dyscypliny nader jest ubogie“.

Całość dzieli się na dwie części, mianowicie wykłady I—XXXII (s. 11—212) omawiają rozwój dedukcji, treścią wykładów XXXIII—XXXVII (s. 213—244) jest historia metod indukcyjnych. W części pierwszej zaś po wiadomościach historycznych, obejmujących okres od Arystotelesa do Boole'a, następuje przedstawienie poszczególnych kierunków współczesnej logiki, tj. rachunku zdań, teorii klas, teorii relacji, a w końcu teorii systemów dedukcyjnych. Wykłady poświęcone indukcji mają za przedmiot indukcję w logice starożytnej, następnie poglądy Bacona, Herschla i Milla, a wreszcie współczesne analizy rozumowania indukcyjnego.

Materiał zawarty w książce jest obfity; zachowany w niej styl wykładów uwalnia autora od wymagania, jakie stawia się podręcznikowi systematycznemu, tj. powiązania poszczególnych części jakąś wspólną myślą przewodnią i równomiernego rozkładu materiału. W opracowaniach tego typu autor ma dużą swobodę co do rozwijania poszczególnych fragmentów według swego upodobania. Upodobanie to zaś widocznie kieruje się ku logice Arystotelesa, pięknie i bogato na podstawie źródłowej (s. 11—47) przedstawionej, ku angielskim początkom algebry logiki (s. 99—124) oraz ku teorii indukcji od Bacona do Milla (s. 220—237).

Jeżeli wolno recenzentowi przeciwstawić temu własne upodobania, to chętnie widziałby w zamian nieco szersze uwzględnienie literatury logicznej w późniejszej starożytności, z której zachowały się monografie, podręczniki, komentarze i pisma krytyczne (okres ten reprezentuje w książce jedynie Porfiriusz i wzmianka o Boecjuszu jako jego tłumaczu), następnie zaś trochę obszerniejsze scharakteryzowanie logiki renesansowej i jej kierunków: odnowionego arystotelizmu i stoicyzmu, odnowionej scholastyki i prób nowej metodologii (książka

wymienia jedynie Ramusa, a potem Port-Royal), a wreszcie uwzględnienie jako przedstawicieli metodologii empiryzmu, obok Bacona, także Galileusza i Hume'a; Galileusz bowiem a nie Bacon zaważył swą metodologią na rozwoju nie tylko fizyki i innych nauk przyrodniczych, lecz także psychologii, a rola Hume'a jest przełomowa dla teorii indukcji w trzech co najmniej punktach: a) u Arystotelesa i u Bacona indukcja jest metodą badania „istoty“ lub „formy“, tzn. szukania definicji, u Hume'a natomiast staje się ona metodą badania związków między faktami, czyli odkrywania praw empirycznych; Herschel, a po nim Mill idą niewątpliwie śladami Hume'a, gdy stosują indukcję do poszukiwania przyczyn; b) u Arystotelesa i Bacona indukcja jest zabiegiem heurystycznym o charakterze technicznym; w szczególności Baconowi chodzi o takie jej udoskonalenie techniczne, by stała się sprawnym narzędziem odkrywczym, nie pojawia się natomiast jeszcze pytanie co do mocy uzasadnienia jej wyników; pytanie to stawia dopiero Hume i jakkolwiek nie potrafił go rozwiązać, stworzył przez to nowoczesną problematykę indukcji; c) Hume zarazem wskazał drogę do dalszych badań, wiążąc zagadnienie indukcji z rozważaniami dotyczącymi prawdopodobieństwa, zwanego przezeń przyczynowym.

Książka wydana bardzo starannie jest rzetelną i cenną pozycją w literaturze logicznej. Polecić ją należy każdemu, kto pragnie zapoznać się z dziejami ważnej dziedziny rozwoju nauki.

Tadeusz Czeżowski

Le fer à travers les âges. Hommes et Techniques. „Annales de l'Est“, publiée par la Faculté des Lettres de l'Université de Nancy. Mémoire No. 16, Nancy 1956, s. 592.

Dzieło *Le fer à travers les âges* jest zbiorem prac zgłoszonych na międzynarodowe colloquium w Nancy (3—6 października 1955), których autorami są głównie profesorowie wyższych uczelni Francji, a także Anglii i Niemieckiej Republiki Federalnej. Tom, podzielony na sześć części, zawiera 39 prac.

W części pierwszej, poświęconej starożytności i wczesnemu średniowieczu, znajdujemy wśród sześciu artykułów pracę A. France-Lenorda przedstawiającą w zarysie rozwój technologii żelaza w tym okresie. Autor wskazuje tu m. in. na brak odpowiedniej analizy dawnych źródeł pisanych oraz na konieczność prowadzenia metaloznawczych badań większej ilości materiałów archeologicznych. Wyniki tego rodzaju badań przeprowadzonych na dwudziestu kilku przedmiotach (głównie na częściach uzbrojenia z VI—IX w.), podaje w następnej pracy E. Salin. W artykule J. W. Gillesa znajdujemy wyniki analizy chemicznej 82 próbek żużla żelaznego z okolic Siegen pochodzących z czasów od V w. p.n.e. do XVIII w. n.e. Autor zestawił wykres zmian zawartości żelaza i manganu w żużlu w tym okresie; ze względu jednak na rozrzut wyników analizy żużla dymarkowego z jednego nawet wytopu trudno przypisać takiemu wykresowi bardziej istotne znaczenie. Dalsze prace pierwszej części dotyczą hutnictwa żelaznego w Chinach, Egipcie i Sudanie.

W drugiej części (siedem prac obejmujących okres XI—XVII w.) znajdujemy dwa artykuły dotyczące zagadnień organizacji i handlu żelazem; pozostałe pra-